

PRELATUS PRANAS PENKAUSKAS

(1889-1950)

Lietuvoje pirmoje eilėje išryškėjo su bažnytiniame Žemaičių vyskupijoje, o dar labiau (nuo 1926) Kauno arkivyskupijos gyvenime (kapitula, kunig seminarija), Penkauskas taip pat reikėjo ir mokslo srityje: rašė vadovinius, spausdino mokslinius darbus, per 17 metų Lietuvos (Vytauto D.) universitete istoriją. Šitą jo veiklą atsivėlgsime labiau.

Gimė 1889 m. vasario 24 d. Gruzdžių valsčiuje Daujočiuose, baigė Kauno kunig seminariją ir 1913 m. birželio 3 d. šv. Stanislovo kunigū, buvo paskirtas 1914 m. spalio 1 d. tikybos dėstytoju Palangos keturklas. I pasaulinio karo metu (1915-1918) Voronežui pasidarius iš Lietuvos evakuot mokykl centru, ten Penkauskas iki 1918 m. jo kapeliono pareigas, su kmingai veikė tarp mokyklinio jaunimo, skaitė paskaitas.

Iš tremties grįžęs, 1918 m. rugpjūčio mėn. 23 d. buvo paskirtas vikaru Kauno katedr, ir greitai (gruodžio mėn. 7 d.) notaru Žemaičių vyskupijos tribunole. Dvasiškai vyriausybei skatinant ir padedant, Penkauskas išvyko Bažnyčios istorijos studijoms Müncheno universitet, kur studijavo ir vidurini amžiai istoriją. 1920 m. rugsėjo 25 d. jaunas teologijos magistras buvo paskirtas profesorium Žemaičių dvasin seminariją, ir joje dėstė pradžioje žemesniuose (licijiniuose) kursuose lotyn kalb, teologijos propedeutik, viliu visuotin ir Lietuvos istoriją.

Pareigė veikliam teologui vis daugėjo. Vos jis 1923 m. lapkričio mėn. 6 d. buvo paskirtas Kauno suaugusių gimnazijos kapelionu, kai turėjo jis imtis mokslinio darbo pareigas, nes buvo paskirtas, Teologijos-Filosofijos fakulteto tarybai išrinkus ir Švietimo ministeriui patvirtinus, docentu prie Bažnyčios istorijos katedros. To fakulteto docentu Penkauskas išbuvo iki jo uždarymo 1940 m. liepos 17 d. Ir fakultete jaunas docentas buvo apkrautas gausiu darbu. Po kan. Alekno mirties (1930) teologijos skyriuje jis skaitė Bažnyčios istoriją, IV-V kursams dogm istoriją, specialiaime (V) kurse misijologiją. Atskirame teologijos fakultete (nuo 1941 rudens) jis dėstė tuos pačius dalykus.

Teologijos-Filosofijos fakulteto filosofijos skyriuje Penkauskas vis laik skait plat vidurini amži istorijos kurs , kurio, specialiau viduramžius studijuojantiems, buvo numatyta 18 val. Pro tarpiais jis skait istorijos (d stymo) metodik .

Kildamas vis labiau bažnytini s hierarchijos poaukšiais ir seminarijoje gaudamas vis daugiau pareig , Penkauskas netur jo laiko labiau atsid ti universiteto paskaitoms ir apskritai mokslui. Savo labai plat vidurini amži istorijos kurs paraš jis, nesinaudodamas kokiomis monografijomis atskiriems klausimams, ar atsirandaniais naujais tyrin jimais Europos vakaruose. Savo labai tvarkingus skriptus jis paruoš pagal vokišk «pasaulio istorij » (*Weltgeschichte*) tip , kuri viena iš geresni buvo Th. Lindnerio. Tur damas visokio kitokio darbo per akis, kart parašyt kurs Penkauskas ir po eil s met kartojo be patais . Iš klaus s nustatyt valand kurs (18 semestrini val.), istorijos studentas tebuvo gird j s tik kok vidurini amži istorijos gabal . Iš rankraš io pamažu d stomas kursas atimdavo daug valand , nes prelegentas darydavo didelius žodinius tarpus, paaiškinimus, visk rodydavo atlase, nevengdavo ilg digresij .

1926 paskirtas Kauno metropolini s seminarijos vicerektoriumi, v liau garb s kanauninku (1928 m. spalio 16), 1931 m. geguž s 8 d. Penkauskas tapo Kauno kapitulos kanauninku, o v liau ir prelatu. Kaip kunigas tauri ir pavyzdinga asmenyb , kad ir smulkmeniškias, bet asmeniškuose santykiuose malonus, ne vien d l gero bažnytinio giedojimo, dvasin s vyriausyb s buvo proteguojamas ir dar labiau vertintas. Mirus ilgame iui seminarijos rektoriui Maironiui (1932 m. birželio m n. 28 d.), už m nesio (liepos 29 d.) Metropolijos kunig seminarijos rektoriumi buvo paskirtas kan. Penkauskas, ir juo išbuvo iki II pasaulinio karo. Tada seminarijos rektoriumi tapo salezietis kun. Pr. Petraitis.

1940 metams skirtasis Lietuvos Bažny ios provincijai *Elenchus* mini Penkausk dar sinodaliniu teis ju, bažnytini turt valdymo tarybos nariu, sinodaliniu egzaminatoriumi, nariu komisijos ruošti dekanalines kunig konferencijas, metropolini s tarybos nariu globoti bažnytiniam menui. Be to, jis tapo bažnytinio meno draugijos pirmininku, ir reikšmingai prisid jo prie bažnytinio meno muziejaus rengimo. Penkauskas tur jo dar vairi kit pareig . Maironiui prad jus, jis užbaig statyti trij aukšt r m , kuriame buvo rengtas bažnytinis muziejus, rektorius butas, kanceliarijos ir sve i kambariai. Viso to akivaizdoje reikia dar steb tis, kad Penkauskas nepasimesdavo smulkioje kasdienini reikal j roje, o dar pris davo rašyti.

Sunkiai išgyven s 1940-41 soviet okupacij ir netek s žymios dalies savo stambi santaup , 1944 Penkauskas jau kaip tremtinys apsigyveno Vienoje. Bet karui baigiantis tur jo jis iš sostin s trauktis i aukštutin Austrij (Oberösterreich). Ten ir mir 1950 m. gruodžio m n. 2 d. Sigharting bažnytkaimyje, besir pindamas, d l neaiškios politin s pad ties, skubiau išvažiuoti J.A.V.

Jau prieš I pasaulini kar prad j s rašin ti *Draugijoje, Vienybėje*, v liau (nuo 1919) Ganytojuje ir kt., atskiroje knygut je išspausdino pirm j savo istorišk darb — vairi paskait mintis iš Voronežo laiku: *Lietuvi tautos dvasia istorijos šviesoje* 1919 (1920). Vaizdžiai ia Penkauskas steng si parodyti lietuvi tautos genij ir jo dvasi politikoje, religin je srityje, moksle ir kt. (Vytautas, Indijos misijonierius Andrius Rudamina, astronomas Po obutas, Kantas ir kt.). Taip pat Šv. Kazimiero Draugijos leidiniu (Nr. 236) 1919 Kaune buvo išspausdinta plati Penkausko paskaita (67 psl.), *M s jaunuomen s idealai*. T paskait jis skait Ateitinink konferencijoje Voroneže (1917.VI.5).

Nors ir blaškomas daugyb s vairi pareig ir darb , Penkauskas nepra jo be p dsak Lietuvos istorijos srityje. Ketveri met laikotarpyje, kai pareig buvo dar mažiau (1926-30), jis paraš keturis ilgokus straipsnius žurnalams. Remdamasis šaltiniais jis dav *Bazelio susirinkimas ir Lietuvos sosto reikalas Vytautui mirus* (atsp. iš *Tiesos Kelio*, 1926) 23 psl. Vytauto D. jubiliejiniais metais jis taip pat atidav savo duokl dviem darbais: *Vytautas Didysis ir jo ekijos politika Venceliui mirus*, Kaunas, 1930, 40 psl. (atsp. iš *Židinio*, 1930, 4 nr., 335-347 psl. ; 5-6 nr., 444-459 psl. ; 7 nr., 39-48 psl.). Vytauto Didžiojo 500 met mirties sukak iai atžym ti viešame Vytauto D. un-to Tarybos pos dyje 1930 m. spalio 27 d. Penkauskas skait labai pla i paskait : *Vytatuto Didžiojo nuopelnai dvasin s kult ros srityje* (išsp. *Athenaeum*, 1931, 1 nr., 1-36 psl. ir skyrium).

Pirmajame L. K. Mokslo Akademijos suvažiavime (1930) istorijos sekcijoje Penkauskas skait paskait apie *Lietuvos istorijos šaltini leidim ir jo plan* (atsp. iš Suvažiavimo Darb I), kur plaiai apžvelg iki tol kaimyn išleistus šaltini rinkinius. Nors toji paskaita susilauk aštrios kritikos (kun. Dr. J. Stakauskas *Vaire*, 1934), ta iau šis darbas, kaip ir kiti Penkausko rašiniai parod , kad jis Lietuvos istorijos šaltinius, ypa iki XVI amžiaus, pažino. Tad gaila, kad po 1930 met autorius nieko mokslinio iš Lietuvos istorijos neberaš . Netur jo jis laiko suredaguoti n Aleknos nebeužbaigto veikalo *Katalik Bažny ia Lietuvoje*. Kai 1936 Šv. Kazimiero Dr-ja ši svarbi knyg , kun. J. Stakauskui suredagavus, išleido, prel. A. Dambrauskas-Jakštas ilgo nudelsimo priežast leid j žo-

dyje paaiškino : «... istorikai, kuriuos aš tuo reikalui (redagavimo) kalbinau, nesiskubino imtis to darbo. Vienas j , tiesa, buvo pasi - m s, bet apkrautas kitais darbais, palaik s rankrašti ilgesni laik , gr žino atgal nieko nepadar s » (3 p.). ia Jakštas tur jo galvoje kan. Penkausk , kuriam gyvu žodžiu buvo pareišk s savo tempera - menting nepasitenkinim .

Gaila, kad Penkauskas nesutaup kito laiko mokslui, imdamasis darb , kuriuos jis tikrai gal jo užleisti kitiems. Tai buvo dešimtimis t kstan i tiražo leidžiami pradžios mokykloms vadov liai. 1927 jis paraš Šv. Senojo statymo istorij (151 psl.). 1928 Šv. Naujojo statymo istorijos (141 psl.) jis išleido jau ketvirt leidim . Du leidimai pasirod jo 1931 parašytos Lietuvos istorijos (120 psl.). Vadov lis tebuvo skirtas ketvirtam pradžios mokyklos skyriui ir pirmajai vidurin s mokyklos klasei. Šis leidinys sudar autoriui nemalonum d l pla iai išgarsinto priekaišto, b k jis savo vardu išleid s vieno savo seminarijos klieriko paruošt manuskript . Iš seminarijos klie - rikams multiplikuot užraš perdirb s, velionis išleido ir lotyn kalbos vadov l .

Kaip nors veiksmingiau reikštis L. K. Mokslo Akademijoje, iš - skyrus istorijos sekcijos pos džius per suvažiavimus, Penkauskas netur jo laiko.

Zeno nas Ivinskis

Roma, 1959 m. kovo 8 d